

TOTIUS AS PSALMBERYMER.

(Samevatting van die inhoud van 'n doktorsale proefskrif).

A. DIE HEBREEUSE PSALMS EN PSALMBERYMING.

Geen ander poësie het soos die Hebreëuse psalms deur die eeue heen tot die mens bly spreek nie.. In later eeue, sedert die vertaling van die Bybel in ander tale, het die psalms die besit geword van baie volke—vir sommige beide in prosa- en versvorm.

Die bekendheid van die psalms moet nie in die eerste plek toegeskryf word aan hul estetiese skoonheid nie maar aan hul religieuse betekenis en liturgiese gebruik. Naas hierdie religieuse waarde is daar egter nog iets, óók iets wesenliks, in die psalms wat dit so 'n krag laat behou het, dit nie alleen tot die gelowige van alle tye laat spreek het nie maar ook digters van tye so verskillend as die sestiende en twintigste eeue, 'n digter van die formaat van 'n Vondel selfs, geïnspireer het tot die vertolking daarvan in eie taal- en versvorm. Dit is die onverganklike poësie in die psalms wat dit op só 'n wyse bo die grense van land en tyd verhef het.

1. AARD EN KARAKTER VAN DIE HEBREEUSE PSALMS.

In die benadering van die besondere aard en stilistiese kenmerke van die Hebreëuse poësie en psalms was ek, as non-hebraïcus, aangewys op die werke van gesaghebbendes, soos Herder, Gunkel, Schmidt, Herkenne, Böhl e.a.

Eenvoud, natuurlikheid en spontaneïteit is die mees opvallende eienskappe van die Hebreëuse psalms as poësie. By die psalmdigter is daar geen bewuste artistieke strewe nie.

Die Hebreëuse poësie is ook baie beeldryk. Die beeldspraak van die psalms, soos dié van die Hebreëuse poësie in die algemeen, open vir ons 'n uitsig oor die land, sy hemel en aarde, sy berge, riviere, woestyne, plantegroei, dierewêre en menslike bedrywighede. Die Oosterse digter is meer primêr in sy siening en segging as die nugterder Westerling. Hy vind analogie by dinge waar die ontwikkelder Westerling dit nooit sal soek nie. Waar die primitief-Oosterse beeldspraak vreemd, selfs naïef, aandoen, tref dit ons nog deur die konkreetheid van siening.

Die beeldingsvermoë van die Hebreëuse digter het in meer as een psalm gelei tot skone plastiek, bv. in Pss. 18, 29 en 107.

Die Hebreëuse digter is baie hartstogtelik en openbaar 'n intense aanvoelings- en belewingsvermoë. Dit lei soms tot ruigheid van siening

en segging, veral in daardie psalms waarin die digter se haat en afkeer vir die Godsvyand uitgestort word.

Naas hierdie algemene kenmerke van die gees en karakter van die Hebreeuse poësie—meer besonder van die psalms—vertoon hierdie poësie ook sy meer formele, sy stilistiese eienskappe. Hier is die hoofkenmerk die **parallelismus membrorum**, d.w.s. elke vers bestaan uit twee, soms drie lede wat parallel met mekaar is. Die rykdom van woord, uitdrukking en beeld in die Hebreeuse poësie is in die hand gewerk deur die parallelisme.

In die Hebreeuse poësie speel rym nie die rol wat dit in moderne Westerse digkuns speel nie. Oor metrum, ritme en strofobou in die Hebreeuse psalms bestaan daar nog groot meningsverskil onder geleerdes.

Soos algemeen bekend, word die psalms volgens inhoud, strekking en wat in Duits genoem word „Sitz im Leben” in verskillende groepe ingedeel, bv. klaag-, smEEK-, lof-, vloek-, konings-, wysheidspsalms ens. Hiermee het ons ook die grondstemminge van die psalmbundel, waarvan die Leitmotiv is: die verheerliking van God.

2. PSALMBERYMING AS KUNSSOORT.

By die metriese psalm vir kerklik-liturgiese gebruik—’n vorm van volkspoësie—word voorkeur gegee aan die berymde versvorm, wat die psalmberymmer sterk aan bande lê.

As kunssort bied psalmberyming twee moontlikhede: die geïnspireerde aanwending van die motief van die Hebreeuse psalm vir vrye uiting van digterskap en, tweedens, ’n so getrou moontlike weergawe van die oorspronklike. In die eerste geval word in mindere of meerdere mate ’n variasie op die tema van die Hebreeuse psalm gegee; in die tweede geval word niks gegee wat sondig teen die gees van die Bybel-psalm nie, en sover moontlik word niks minder en niks meer as in die Hebreeuse psalm gegee nie. Deur die eeue heen het die Calvinistiese kerke aangedring op hierdie strengte, Bybelgetroue psalmberyming.

’n Wesenlike probleem in psalmberyming is die handhawing van die ewewig tussen selfverloëning en selfverwesenliking. Die persoonlikheid van die psalmberymmer moet tot sy reg kom, want sonder selfverwesenliking is geen kuns moontlik nie. Maar die vryheid van selfverwesenliking is in psalmberyming aan streng beperkinge onderhewig. Die beperkinge is van so ’n aard dat Muns Jacobse (skuilnaam vir K. Heeroma), ’n Nederlandse digter wat hom ook geïnteresseer het vir psalmberyming, dit as probleem stel in sy werkie met die veelseggende titel **Kan er een**

nieuw Psalmberyming komen? 's Gravenhage, 1947. Hierdie skrywer betoog dat die lewensvorme van die moderne tyd nie, soos die van vroeër eeue, bevorderlik is vir die kuns van psalmberyming nie. Muns Jacobse sê van sy geslag: „Wij zijn gewoon sterk te vertrouwen op onze inspiratie en wanneer er dus een beroep werd gedaan op onze ambachtelijke bekwaamheid, (d.w.s. om 'n psalmberyming te lewer) buiten de inspiratie van het moment om, moeten wij het wel afleggen tegen onze kunstbroeders uit een vroegere periode. Ons poëtisch instrument is te verfijnd geworden om op de groue aanblazing van een formele opdracht te kunnen reageren” (p. 15—16).

In ons tyd van individualisme mag die psalmberymmer nie individualisties wees nie. Prof. dr. G. Dekker stel dit as volg: „So moet ook die vertolker in sy persoonlike beleving van die geheimenisse van die geloof soos geopenbaar in die psalmdigter se ontroeringe, kom tot ‚self-ontleding’, tot so ’n verdieping en Godgerigtheid dat die eie ek verdwyn. Alleen só kan hy die verhewe eenvoud en innigheid bereik wat die kenmerk is van die Hebreeuse sange—deur sy geestelike ingesteldheid, wat alleen moontlik is deur die geloof” 1).

Afgesien van die hoë eise wat gestel word aan die psalmvertolker se digterskap, is daar nog bepaalde vereistes waaraan sy vorming moet voldoen. Om volkome toegerus te wees vir sy taak moet hy hom noukeurig rekenskap kan gee van die eksegetiese en leerstellige inhoud van die Hebreeuse psalm, van die gees, toon en stemming daarvan.

Die Afrikaanse psalmberymmer moes hom nog aan ’n ander, besonder moeilike beperking onderwerp. Vir die meeste psalms is die Nederlandse melodie behou, en hiermee die Nederlandse versmaat. Dit bring groot probleme mee vir die Afrikaanse digter, wie se taalritme baie verskil van dié van Nederlands met sy slegende uitgange.

B. DIETSE AGTERGROND.

1. Die oorsprong van Calvinistiese psalmberyming.

Die geskiedenis van Calvinistiese psalmberyming voer ons terug na die oorsprong van die Hervorming, na Calvyn self.

In 1539 verskyn in Straatsburg Calvyn se **Aulcuns pseaulmes en cantiques mys en chant**. Dit het bestaan uit agttien metriese psalms, die Lofsang van Simeon, die Tien Gebooie en die Apostoliese Geloofsbelydenis. Twaalf van die psalms is berym deur Clement Marot. Calvyn self het ses metriese verwerkings bygevoeg, waarvan een rymloos was.

---

1) G. Dekker: **Die Afrikaanse Psalmberyming**; Pretoria, 1938; p.8.

In 1542 verskyn die eerste dertig psalms van Marot in druk: **Trente Pseaumes de David, mis en francoys par Clément Marot, valet de Chambre du Roy**. Hierdie beryming word in 1543 opgevolg deur Marot se **Cinquantes Pseaumes de David, traduitz en rithme francoys, selon la version hebraïque**. Nie lank hierna nie is die wêreldling Marot, wat sulke verdienstelike werk vir die kerk gelewer het, oorlede.

Marot se werk is deur Théodore de Bèze voortgesit, sodat in 1562 die eerste volledige psalmberyming in Genève die lig gesien het. Van die honderd-en-vyftig psalms was nege-en-veertig, versprei deur die hele bundel, die werk van Marot. Die orige honderd-en-een was van De Bèze. Marot was die grootste digter van die twee.

2. Vroeë Nederlandse Beryminge.

In 1540 is die **Souterliedekens** uitgegee. Jhr. Willem van Zuylen van Nievelt word beskou as die waarskynlike berymer hiervan. Hierdie **Souterliedekens** is berym volgens die gewantroude teks van die Vulgaat en is op wêreldlike en soms wêreldse melodieë gesing. Beide die inhoud en die melodieë van die **Souterliedekens** kon die Calviniste nie tevrede stel nie.

In 1565 het Lucas de Heere 'n onvolledige psalmberyming, bestaande uit sewe-en-dertig berymde psalms, die lig laat sien. 'n Ander onvolledige psalmberyming uit die sestiende eeu is die sestien psalms van die Calvinis Jan van der Noot.

Een van die eerste volledige Nederlandse psalmberymings in Calvinistiese gees is die werk van Jan Utenhove, wat in 1566 verskyn het. Die verskyning van Utenhove se beryming was ongeveer gelyktydig met dié van Datheen, en dit het die lot van Utenhove se werk beslis.

3. Datheen se beryming.

In die psalmberyming van Petrus Dathenus, wat ook in 1566 verskyn het, het ons die eerste volledige Calvinistiese vertolking wat gedien het as kerklike bundel in Nederland.

Teen Datheen se psalmbundel is in die loop van die eeue harde dinge gesê. Die besware is hoofsaaklik van literêre aard. Hierdie bewerking behoort, veral uit literêre oogpunt beskou, inderdaad tot die swakste wat op die gebied van psalmberyming gelewer is, maar as alles in verband met die ontstaan, die geskiedenis en karakter daarvan in aanmerking geneem word, kan dit nie as geheel hooghartig van die hand gewys word nie.

4. Marnix se beryming.

In 1580 verskyn die psalmberyming van Marnix van Sint Aldegonde. Waar Datheen se beryming 'n verwerking van die op 'n Latynse teks

gebaseerde Franse psalmboek was, en dus nie altyd eksegeties 'n getroue weergawe van die Hebreuse psalms kan wees nie, wend Marnix hom tot die grondteks. Hierdie nougesette Calvinis het gehoop dat sy beryming aangeneem sou word vir kerklike gebruik. Hierin is hy diep teleurgestel. Hiervoor is daar verskillende redes. Een daarvan is sy besondere taalgebruik. In sy puristiese taalstrewes is Marnix 'n tipiese Renaissancis, maar sy tydgenote het anders geoordeel.

Vir sy tyd was Marnix se psalmvertolking 'n merkwaardige prestasie. Daar is nog Rederykers-elemente in sy werk, maar die grootste gedeelte daarvan openbaar reeds die nuwe lewe wat op letterkundige gebied tot so 'n hoë bloei sou kom in die Nederland van die sewentiende eeu. Die vrye Rederykersvers, wat dikwels ritmies uiters power was, word deur Marnix vervang deur sy vloeiende metriese vers. Hy waak ook teen ander swakhede wat eie was aan die Rederykerskuns.

Wat vers- en strofobou betref, was Marnix nie vry nie, want hy het hom gebonde geag aan die Franse psalmmelodieë. Hy het hierin bewys gelewer dat hy meer as een soort strofobou en rymskema en verskillende metra met gemak kan hanteer.

5. Revius se beryming.

Die psalmberyming van Revius het na dié van Camphuysen verskyn, maar omdat Revius se werk aansluit by die Calvinistiese beryminge hierbo behandel en omdat dit onafskeidbaar verbonde is aan een daarvan, is dit wenslik om van die chronologiese volgorde af te wyk en Revius se werk nou te noem.

As gevolg van die tekortkominge van Datheen se vertolking en om te voorsien in die behoeftes van sy tyd het Revius sy bydrae gelewer. Dit het in 1640 verskyn. Op die titelblad word aangedui dat dit die werk van Datheen is „in sin ende rijmen gebetert door Jacobum Revius”. Revius was die eerste om 'n psalmverbetering te onderneem. Dit het egter byna 'n nuwe vertolking geword en is 'n groot verbetering op dié van Datheen, hoewel daar enkele vertolkings van laasgenoemde is wat deur felle, gloedvolle uiting voorkeur verdien bo die beheerste, ewewigtige vertolkings van Revius.

6. Camphuysen se beryming.

Reeds tien jaar voor die psalmberyming van Revius het die volledige beryming van Dirk Rafaelz. Camphuysen in 1630 verskyn, d.w.s. drie jaar na die digter se dood. Waar die vertolkings hierbo bespreek die werk van strenge Calviniste was, kry ons nou die werk van 'n vrysinnige predikant. Soos sy ander poësie munt Camphuysen se psalmberyming

nie uit deur forse aanslag en beeldingsvermoë nie. Tog het hierdie vertolkings 'n eie bekoring, veral deur die skone eenvoud en sangerigheid.

Camphuysen is lief om die Skrifwaarhede te veralgemeen, daarop voort te borduur, en om hier, soos in sy ander poësie, 'n „zoeker van nutte leering”, soos Prinsen die digters van die didaktiese skool tipeer, te wil wees.

7. Vondel se Harpzangen.

In 1657 het Vondel se **Koning Davids Harpzangen** verskyn. Vondel se psalmberyming is nie vir kerklike doeleindes geskryf nie: hulle is meesal „uitbreidings” op die Hebreuse psalms, dikwels met 'n sterk persoonlike aksent.

Hoewel die **Harpzangen** tot Vondel se minder bekende werk behoort, herken 'n mens aan die forse ritme en felle beelding van hierdie vertolkings die grootste digter van Nederland se Goue Eeu. Vondel openbaar hier meesterskap oor 'n groot verskeidenheid vorme, hoewel hy nooit in sy psalmvertolkings die hoogtes bereik van sy Godverheerlikende reisange van byvoorbeeld **Lucifer** nie.

8. Die beryming van 1773.

Ten spyte van al die besware teen Datheen se werk kon geen ander psalmboek dit in Nederland verdring voor laat in die agttiende eeu nie.

Intussen het daar in Nederland heelparty psalmvertolkings die lig gesien. Daar is uiteindelik besluit om 'n nuwe beryming saam te stel uit drie bestaande werke, nl. dié van Ghijsen, Voet en dié van die Genootskap „Laus Deo, salus populo”. Die nuwe bundel is in 1773 voltooi en in 1775, in sommige gevalle nie sonder teenspoed nie, in gebruik geneem.

Waar so baie berymers meegewerk het aan hierdie psalmbundel, laat dit sig moeilik as 'n geheel karakteriseer. Afgesien van geringe ontlenings deur Hendrik Ghijsen aan die werke van Marnix Camphuysen en Revius het geen digter van naam 'n bydrae gelewer tot die beryming van 1773 nie.

Hierdie werk is 'n produk van die agttiende eeu, 'n tydperk van geestelike insinking in Nederland. Die mooiste vertolkings in hierdie bundel behoort tot die beste wat hierdie eeu op letterkundige gebied in Nederland opgelewer het. Ongelukkig kan hierdie werk, soos enige letterkundige werk, nie ontkom aan die beperking van sy tyd nie. Naas die skoonhede vind ons hier dus veel wat arm is aan digterlikheid. Die swakhede in hierdie beryming is ook nie net van suiver estetiese aard nie; daar is ook gedeeltes wat eksegeties nie 'n suiwer vertolking van die Hebreuse psalm is nie.

C. TOTIUS SE VORMING.

Voordat Totius se beryming nader beskou word, moet ons ons eers rekenskap gee van hierdie digter se groei en geroepenheid tot en sy toegerustheid vir die taak van psalmvertolker.

Totius se lewe en sy digtersloopbaan kan gesien word as 'n vormingsproses, 'n innerlike groei met die psalmberyming as die volrypte vrug. Dit is die geleidelike ontplooiing van 'n talent wat 'n hoogtepunt bereik in die kuns van psalmvertolking. Hierdie wonder is op so 'n wyse voltrek dat daarin reeds 'n goddelike bestiering gesien is.

Om Totius se ontwikkelingsgang tot psalmvertolker in perspektief te stel moet in die eerste plek aangetoon word hoe hy as mens en as digter gevorm is om die nasionale en persoonlike motiewe in die Hebreeuse psalms te vertolk. Tweedens moet nagegaan word hoe sy digterpersoonlikheid ingestel is om 'n psalmberyming te lewer wat beantwoord aan die doel van kerklik-liturgiese gebruik. Dan bly daar nog oor die ontwikkeling in die digter se tegniek—die vooruitgang wat daar te bespeur is in sy beheer van vers, taal en beeld.

1. Nasionale en persoonlike motiewe in Totius se poësie.

Soos die ou Hebreeuse psalmdigter word Totius ook geroep om gestalte te gee aan die leed van sy volk, leed aangedoen deur 'n magtige vyand. Langs die weg van sy nasionale liriek—**By die Monument, Ragel, Trekkerswee**—raak sy digkuns vertrouwd met die ou psalmmotiewe: volksleed en volksvyand.

Die digter wat hom die leed van sy volk so aangetrek het, moes ook nog gevoelige persoonlike verliese ly. Tussen Augustus 1910 en Mei 1911 is sy vader, sy oudste broer en sy suster oorlede. Aan hierdie „drie liewe dode” wy hy **Wilgerboombogies**. Hy is nog swaarder getref. In die somer van 1920-1 moes Totius twee van sy kinders afgee, 'n seuntjie deur harsingvliesontsteking en minder as twee maande later 'n dogtertjie deur 'n weerligstraal (**Passieblomme**). Die leed wat hy in sy tyd aanskou en deurleef het, het nie alleen neerslag in sy poësie gevind nie, maar dit het hom gelouter sodat hy die Hebreeuse psalms in al hul menslikheid kon deurvoel en vertolk.

2. Totius en die individualisme.

In sy **Na een besoek aan Totius** sien die Nederlandse digter A. Roland Holst as grondtrekke van Totius se digterskap „kuisheid van de ziel” en „schroom zichzelf op den voorgrond te dringen”. Hierdie innerlike skugterheid is deel van die digter se sielkundige samestelling. Dit weerhou hom daarvan om hom onvoorwaardelik oor te gee in en aan sy

digkuns. Veelseggend is in hierdie verband die voorwoord by **Passieblomme**, waarin die digter meld dat sommige van die gedigte eers twaalfjaar na hul ontstaan gebundel is, en dan laat volg: „Miskien is 'n sekere mate van skroomvalligheid waar dit 'n persoonlike en intens-deurleefde smart betref, die hooforsaak dat ek die gediggies so lank agterweë gehou het.”

Totius se terughoudendheid as digter is m.i. ook die agtergrond van sy simboliek, simboliek in die sin van aanwending van die simboliese stylfiguur. In hierdie lig sien ek sy voorliefde vir die dialoogvorm en sy neiging in die algemeen om sy gevoel te projekteer in een of ander „figuur”.

Totius se skugterheid teenoor die eie innerlike het hom bestem as die vertolker van die gevoelens van ander, maar nie sonder om hierin homself te verwesenlik nie. Roland Holst vermoed tereg dat Totius „het meest verhevene in zichzelf pas uit had kunnen spreken na het te hebben toegedacht—toegeschreven inderdaad—aan wat zoo veel ander was dan zijn eigen leven” 2). So het hierdie twintigste-eeuse digter ontdek aan die individualisme van die moderne tyd, die grootste bedreiging vir die hedendaagse psalmvertolker.

Totius is dus nie individualis in die sin wat die Tagtiger dit is nie, en ook nie in die sin wat die na-Tagtiger dit is nie. Tog is hy ook individualis, soos professor Dekker dit sien: „Totius is in diepste wese individualis in dié sin dat hy as sterk na binne lewende digter die lewensmisterie, die Raadsplan van sy God veral beleef en geopenbaar sien in eie sielelewe. Die kern van sy individualisme is sy innige gemeenskap met sy God . . .” 3. Individualisme só opgevat, kan, soos in die geval van Totius, bevorderlik wees vir die kuns van psalmberyming.

3. Taal, vers en beeld.

In Totius se kunsontwikkeling is die suiwering in sy taalgebruik seker die opvallendste. In die begin was sy taal nog baie Nederlandsgekleurd. Dit het gaandeweg nie net suiwerder geword nie, maar hy het dit ontwikkel tot 'n uiters gevoelige en plastiese middel.

Nadat Totius sy vorm gevind het, is die hoofkenmerke van sy verstegniek die aanwending van die kort vers, veral die jambiese, maar dikwels ook die trogeïese, drie-, vier- en vyfvoet. Hierin bring hy afwisseling deur effektiewe metriese afwykinge. Kenmerkend van Totius se verstegniek is ook sy aanwending van die enjambement. Die rym

2) P. J. Nienaber: **Totius, Digter en Profeet**; Johannesburg, 1958, p.1.

3) Prof. dr. G. Dekker: **Afrikaanse Literatuurgeskiedenis**; Nas. Pers, 1951, p.86.

vertoon ook 'n besondere karakter by hom. Dit is veral die vroulike rym wat goed aanpas by sy digterskap.

Hierdie digter se kunsontwikkeling word ook geopenbaar deur die besondere aard van sy beeldingsvermoë. Kragtens die hele wese van sy digterpersoonlikheid is hy nie in die eerste plek sterk beeldend nie. Hy is ook nie hewig ontvanklik vir sinsindrukke nie. Anders as Gezelle openbaar Totius weinig ontvanklikheid vir gehoorindrukke. By hom is daar ook nie die visuele aanleg van Leipoldt, wat bedwelmd kan raak deur die kleureweelde van die natuur nie.

Tog vind ons wel skerp en dikweels oulik-intiem gesiene beeldjies by Totius. By hom is dit veral plastiek in klein trekkies. Dit is interessant om te sien dat by die psalmberyming hierdie gawe van hom, deur besieling van die Bybelsalm en ook deur noodsaak om die oorspronklike beeld weer te gee, verhewig en versterk word.

Afgesien van Totius se intieme saamleef met die Bybel en die verwerking van Bybelbeelde en -konsepsies in sy poësie was 'n belangrike vormende invloed wat hy as psalmvertolker ondergaan het, die vertaling van die Bybel, veral van die digterlike boeke, soos **Psalms, Jesaja en Job**.

Waar die Palestynse natuur die agtergrond, die natuurlike klankbodem van die psalms is, het die merkwaardige ooreenkoms tussen Suid-Afrika en Palestina ook 'n belangrike rol gespeel in die geslaagde vertolking van die Hebreeuse psalms in Afrikaanse versvorm.

D. DIE AFRIKAANSE PSALMBOEK: 'N KARAKTERISTIEK EN WAARDERING.

1. Algemeen.

In 'n literêre beskouing oor die Afrikaanse psalmboek moet altyd daarmee rekening gehou word dat Totius waar die melodieë van die Nederlandse psalmboek behou is, gebonde was aan die daarby passende strofobou en maat. Die bespreking van die vorm in hierdie gevalle is dus nie 'n bespreking van primêr-skeppende vermoë nie maar van geslaagde aanwending deur beleving van 'n gegewe vorm en in dié sin dus wel skeppend.

2. Die psalm as organiese eenheid.

'n Wesenstrek van die Afrikaanse psalmberyming, van die geslaagdeste gedeeltes altans, is die digterlike ontstaan daarvan. Na die jarelange vertrouwdheid met die psalms en sy vertaling daarvan het hierdie poësie so deel van Totius geword dat die snare van sy gevoelige digterharp as vanself begin saamtril het met die van die Hebreeuse sanger. Hieruit

word al die skoonhede van die Afrikaanse psalmvertolking verklaar. Waar insinkinge voorkom, moet dit daaraan toegeskryf word dat die inspirasie nie altyd sterk genoeg was nie of soms heeltemal gewyk het—iets wat heel begryplik is by psalmberyming.

Totius het die inhoud van die Bybelsalms vertolk deur hom direk tot die Hebreuse teks te wend. Hy het hom so ingeleef in die konsepie van die oorspronklike psalm dat hy dit as organiese eenheid besied kon weergee. Waar hy die psalm dan as 't ware weer gekonsipieer het, is sy vertolking nie 'n moeisame omdigting van Bybelvers na Bybelvers nie maar 'n geïnspireerde herdigting van die psalm as 'n eenheid waarvan elke onderdeel opgeneem is in die gevoelstroom en gedrenk is met die stemming van die geheel. Dit verklaar die frisheid van siening en segging. Die digter se vermoë om die psalm as geheel te vertolk, blyk o.a. uit sy weergawe van daardie psalms waarin 'n terugblik gewerp word op die geskiedenis van Israel, bv. Pss. 78, 105, 106 en 107.

Deurdadig die Afrikaanse berymer sterk op die hoofgedagte van die psalm gekonsentreer het, is sy vertolkinge in baie gevalle korter as dié van die Nederlandse psalmboek. Dit is die geval met Ps. 119, wat hy van 88 tot 63 strofes verminder het.

Totius se kennis van die eksegetiese inhoud en die aanleiding tot die ontstaan van die psalms het daartoe bygedra dat sommige van sy vertolkinge herleef het as geleentheidsange, bv. Pss. 5, 20, 45, 81, 122 en 134.

As Calvinis het Totius daarna gestreef om 'n eksegeties-getroue weergawe van die Bybelsalms te gee. Waar hy om tegniese redes, veral om 'n vers of strofe te „vul”, uitbrei op die Hebreuse psalm, doen hy dit sonder om in te gaan teen die gees van die oorspronklike en van die Bybel as geheel. Soms het hy op ander tekste as die betrokke psalmvers gesteun.

Dikwels het die Afrikaanse berymer waar hy moes uitbrei, die geleentheid benut om die gedagte van die Bybelsalm meer eksplisiet te vertolk, ook in die vorm van konkrete beelde, sodat die Afrikaanse psalmberyming vir die leek in baie gevalle 'n verklarende karakter het, bv. in Ps. 4:

Afrikaanse Bybel:

„ . . . . spreek in julle hart op julle bed, en wees stil”.

Hoeveel lewensvatbaarder word dit nie in:

Deursoek jul hart in stille stonde,
as eensaamheid omsweef jul sponde,
verwag die HEER, en wees net stil.

3. Grondstemminge in die psalms.

Daar is veral drie groepe psalms wat baie prominent verteenwoordig is in die psalmboek: die klaag- en smeekpsalms, die lofpsalms en die sogenaamde vloekpsalms.

In die klaagpsalms het ons die mens in al sy kleinheid, nietigheid en ootmoed. Hierdie inhoud het sterk tot Totius gesprek, het „Einklang” gevind by sy digterpersoonlikheid. Die digter onderskei hom by hierdie psalms daarin dat hy die slepende rym meesterlik hanteer. Hy vergoed vir die armoede aan slepende uitgange in Afrikaans deur die aanwending van:

die onbeklemtoonde hulpwerkwoord **het** en die tweede **nie** in die rymuitgang;
 die voornaamwoorde (**ek, hy, hul, hom, dit**) en die werkwoordsvorme **is, was** en **wees** in onbeklemtoonde rymuitgange;
 die meervoudsvorme met die agtervoegsel—**hede**, bv. **bangighede, donkerhede** ens.; nuwe samestellinge, soos **leuenspreker, jonkheidslewe**, ens.; ander menskeppinge, bv. **grootdadig, onendig** ens.; argaismes, bv. **verdrewe, misdrewe** ens.

Totius, self sanger van volksmart, het die leed van oud-Israel, soos vertolk deur hul psalmdigters, suiwer aangevoel en weergegee. Maar daar klink ook jubeltone op uit die boek van die psalms. Oppervlakkig mag geoordeel word dat Totius minder aanleg openbaar vir die loflied. Is dit dan nie meesal 'n klag wat in sy poësie gehoor word nie? Dit is egter geen troostelose klag nie. Daar is by hom altyd die heerlike toekomsverwagting, die onverwoesbare geloof en geloofsvreugde waarin sy klag altyd weer uitmond. Dit is die agtergrond van sy mooi vertolkings van lofpsalms.

In die vloekpsalms beluister ons die felle uiting van die hoon en haat van die Hebreuse digter vir sy vyande wat vir hom ook die Godsvyand is. Die vertolking van hierdie psalms het seker die hoogste eis aan Totius se digterskap gestel. Nie alleen lê hierdie psalms die verste buite die moderne gevoelsfeer nie, maar vyandsverguising is ook, soos sy oorlogs-poësie getuig, vreemd aan hierdie digter se wese. Ten spyte hiervan het hy op 'n besondere wyse geslaag in sy vertolking van hierdie psalms.

Die sleutel tot Totius se geslaagde vertolking van die vloekpsalms vind ons goed weergegee in:

Sou ek nie haat van ganser hart
 wie in hul hoogheid U wil tart?
 Sou ek my nie met afsku keer

van dié wat teen U opstaan, **HEER?**
 Ek smaad—omdat hul U gesmaad het;
 Ek haat—omdat hul U gehaat het.
 —Ps. 139.

4. Vers, beeld en taal.

Tot die skoonhede van Totius se vers behoort sy aanwending van die vroulike rym,, die enjambement en metriese afwyking waardeur die ontroering direk vertolk word. Die vroulike rym het ek reeds kortliks behandel. Hieronder volg enkele voorbeelde van die ander twee kenmerke.

In die volgende word die klag versterk deur die enjambement:
 (Ek onderstreep)

My tong verstom en klewe
 vas aan my mond . . .
 —Ps. 22.

Hoe dringend word die smeking nie deur die rymwoord in die beklemtoonde posisie vanweë die enjambement nie:

Daal af in my verborge diepte en leer
 my daar U wysheid, diep en menigvuldig.
 —Ps. 51.

In sy psalmberyming wend Totius hoofsaaklik die jambiese en trogeïese metrum aan, gewoonlik die drie-, vier- en vyfvoet. Tot die skoonhede van hierdie werk behoort die metriese afwyking in die vers, afwykinge wat die onmiddellike vergestaltung van die ontroering is:

U tem die oorlogsvolke!
 Aan U die heil alleen!
 Stort op u erf 'n seën
 soos druppels uit die wolke.
 —Ps. 3.

Deur die sterk heffing aan die begin van die voorlaaste vers word die jambes afgewissel deur 'n spondee, wat die bede aan die einde van hierdie vertolking soveel dringender maak.

Naas die aksentwerking is daar ook nog ander middele wat die digter aanwend in sy vers, bv. alliterasie en klanknabootsing. Deur sy aanwending van laasgenoemde slaag Totius daarin om ons in meer as een vertolking die eggo's van die woeste spel van die elemente te laat hoor.

Afgesien van die skone klankeffekte is daar ook die mooi gang in Totius se vers waar die stromende volsinne oor die verseinde heenvloei.

Die Afrikaanse psalmberyming word ook gekenmerk deur frisheid van beelde. Hier word gedink aan die getroue weergawe van Bybel-

beelde, aan die digter se uitbreiding op die Bybelbeeld en aan gevalle waar hy die direkte Bybelwoord omskep in 'n nuwe beeld. Waar wenslik stel Totius die primitief-Oosterse siening vir ons Westerlinge aanneemliker voor. Hierdie voorbeelde het één karaktertrek met mekaar gemeen: konkrete siening.

Die frisheid wat die beeldspraak kenmerk, is eie aan die taal van hierdie werk in die algemeen. Hierdie taalfrisheid sien ons in die aanwending van spreektaalkonstruksies, die skilderende woord, eie vindings en argaïstiese wendinge. Van dit alles kan binne die bestek van hierdie artikel ongelukkig geen nadere rekenskap gegee word nie.

5. Die rym.

Hierbo is verwys na Totius se geslaagde aanwending van die rym, veral die slegende rym. Hoewel die Afrikaanse berymer hiermee skone effekte bereik het, was die rym tog nie altyd 'n aanwinst nie. . In meer as een vertaling voel 'n mens dat onnodig vasgeklem is aan die strenge rymskema van die Nederlandse psalmboek, bv. in Ps. 132, waar die drieledige gepaarde rym in die elf strofes lange vertolking 'n meganiese dreun word.

In enkele gevalle was die rym in so 'n mate 'n hindernis dat die digter hom skuldig gemaak het aan rymdwang, bv. deur omsetting in die woordorde.

Waar die rym dus nie altyd 'n aanwinst was vir die Afrikaanse beryming nie, verbaas dit nie dat dit Totius se vertolking ten goede gekom het waar hy in sommige gevalle minder gebruik maak van die rym as die Nederlandse psalmboek, bv. by Pss. 7, 39, 114 en 137.

6. Die volledige beryming en die „proefbundels”.

Die algemene groei in Totius se digterskap word ook weerspieël deur sy vertolkinge van die psalms. 'n Mens kry 'n beeld van hierdie proses deur die „proefbundels” wat sedert 1922 gepubliseer is, te lê naas die beryming van 1937. 'n Volledige beeld is dit egter nie, want die bundel wat kerklike goedkeuring verkry het, is die resultaat van die wisselwerking tussen berymer en reviseurs. Op hierdie interne worderingsgeskiedenis het ek om verskillende redes nie ingegaan nie.

'n Vergelyking van die proefbundels met die finale beryming bring aan die lig dat daar min vertolkinge is waarin later geen wysigings aangebring is nie. Soms is die wysigings beperk tot enkele woorde of verse. In ander gevalle, hoewel nie baie dikwels nie, het hele strofes 'n wysiging ondergaan.

Totius se psalmvertolkinge het met die jare spontaner en natuurliker geword. Sy finale en volledige vertolking vertoon ook nog swakhede

maar nêrens swakhede van so 'n in die oog lopende aard as dié wat sy proefbundels aankleef nie. Hier word veral gedink aan gevalle van onbesielde vertolking wat ons nog in die Afrikaanse psalmberyming aantref. Soms is die swak vertolking te wyte aan die aard van die Hebreuse psalm, byvoorbeeld in die geval van Ps. 37. Hierdie spreukagtige psalm waarin 'n reeks uitsprake oor die lot van die vrome teenoor dié van die goddelose gegee word sonder duidelike gedagtevoortgang, kan kwalik as eenheid beleef en vertolk word.

E. DIE „OU GOUD”.

Waar Totius in die **Voorwoord van die Berymer** vermeld dat hy aan ouer beryminge ontleen het, erken hy dankbaar dat sy beryming „nie geheelenal die vrug is van oorspronklike digarbeid nie”. Marnix, Vondel, Camphuysen, die berymers van 1773 e.a. het almal waardevolle bydraes gelewer „vir sover reëls, verse of selfs hele Psalms (soos 3, 8, 88, 119, 125) deur vertaling of vrye aanwending aan hulle beryminge ontleen of deur hulle geïnspireer is . . . Dit was my strewe om dié oue goud vir die Kerke van Suid-Afrika nie verlore te laat gaan nie”. Dit mag vertolk word as 'n volging van die weg van die geringste weerstand. Niks is verder van Totius verwyder as dit nie. Ook in sy ontleninge bly hy die aktiewe, skeppende digter wat steeds fyn onderskei wat hy opneem in sy gedig, en dit wat hy opneem, word so opgelos in die gevoelstroom dat alles versmelt tot een geheel. Dit is dus nie net wat hy ontleen wat uit litêre oogpunt belangrik is nie, maar dikwels veral wat hy nie ontleen nie en waarin hy sy eie koers gaan.

Totius het ruimskoots ontleen aan die Nederlandse beryming van 1773. Verder het hy die volgende uitgawes gebruik van die digters aan wie hy ontleen het: Marnix se **Psalmen Davids in Nederlandschen Dichtegestelt** ('s-Gravenhage, 1871) en Camphuysen se **Rymdichtsche Uytbreidinge over den Psalter Davids. Na de Fransche dichtmate van C. Marot en T. Bèze**, 'n ou uitgawe, waarvan die titelblad in Totius se eksemplaar verlore geraak het. Aan Vondel, Revius en Hooft het Totius slegs ontleen in soverre as wat G. van Elring in sy **De Psalmen Gekozen en bewerkt uit vele Dichters**, Amsterdam, z.j., uit hierdie digters se beryminge geput het. Van Elring gee wel rekenskap van watter digters tot elke psalm bygedra het, maar hy gee nie van elkeen se aandeel nadere rekenskap nie. Daarby kom nog dat die samesteller self ook hand bygesit het om sekere vertolkinge te verbeter.

Totius het nie sistematies ontleen nie. Dit word veral daardeur bewys dat hy tevrede was om aan Vondel en Revius te ontleen alleen in

soverre as wat van hulle werk voorkom in Van Elring se „bloemlesing”. Ten spyte daarvan dat die Afrikaanse berymer hier verse van Vondel gevind het wat hom bevredig het, het dit hom nie daartoe gebring om Vondel se **Harpzangen** ter hand te neem nie. Hierdie onsistematiese ontleningswyse val nog sterker op in die geval van Revius, wat seker Totius se grootste geesverwante voorganger is in psalmberyming.

Deur die bevrugtende invloed van die Nederlandse psalmberyminge te ondergaan en deur vryelik aan hierdie werke te ontleen het Totius se beryming in heel besondere sin 'n voortsetting geword van die eeuelange tradisie van Dietse psalmberyming. Van die beste in hierdie tradisie het behoue gebly in die Afrikaanse psalmberyming, wat 'n eervolle plek inneem in die ry van Dietse psalmvertolkings.

Pretoria.

J. L. STEYN.

* * *

BIBLIOGRAFIE.

- Böhl, dr. F. M. Th.: **De Psalmen I** (Serie Tekst en Uitleg); Groningen, 1946.
- Dekker, prof. dr. G.: **Afrikaanse Literatuurgeskiedenis**; Nas. Pers, Kaapstad, 1941.
- Die Afrikaanse Psalmberyming**; Pretoria, 1938.
- du Toit, dr. S.: **Bybelse en Babilonies-Assiriese Spreuke**; Johannesburg, 1952.
- Gunkel, H.: **Einleitung in die Psalmen**, Göttingen, 1933.
- Heeroma, K.: „Camphuysen en zijn Stichtelijke Rijmen” (Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, dl. LXVIII, afl. 1).
- Herder, J. G.: **Vom Geist der Ebraischen Poësie**, Zweiter Teil, 1783.
- Herkenne, dr. H.: **Das Buch der Psalmen**; Bonn, 1936.
- Holst, A. Roland: „Na een bezoek aan Totius” (P. J. Nienaber: **Totius, Digter en Profet**; Johannesburg, 1948).
- Jacobse, Muns: **Kan er een nieuwe Psalmberyming komen?**; s-Gravenhage, 1947.
- Schmidt, H.: **Die Psalmen**, Herausgegeben van Otto Eissfeldt, Tübingen, 1934.
- Smit, dr. W. A. P.: **De Dichter Revius**; Amsterdam, 1928.
- Dichters der Reformatie in de Zestiende Eeuw**; Groningen, 1939.
- Terry, sir Richard: **Calvin's First Psalter 1539**; Londen, 1932.
- van den Heever, dr. C. M.: **Die Digter Totius**; Pretoria, 1932.
- van Deursen, dr. A.: **De Achtergrond der Psalmen**; Baarn, z.j.
- van Es, dr. G. A. „Hervorming en Calvinisme” (Prof. dr. F. Baur, e.a.: **Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden, III**), Antwerpen, Brussel, 's-Hertogenbosch, 1944).
- Wielenga, dr. B.: **De Bijbel als Boek van Schoonheid**; Kampen, 1929.